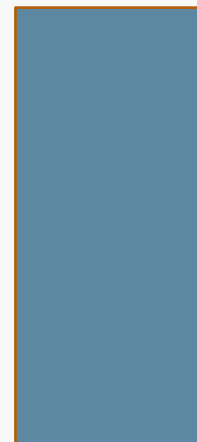
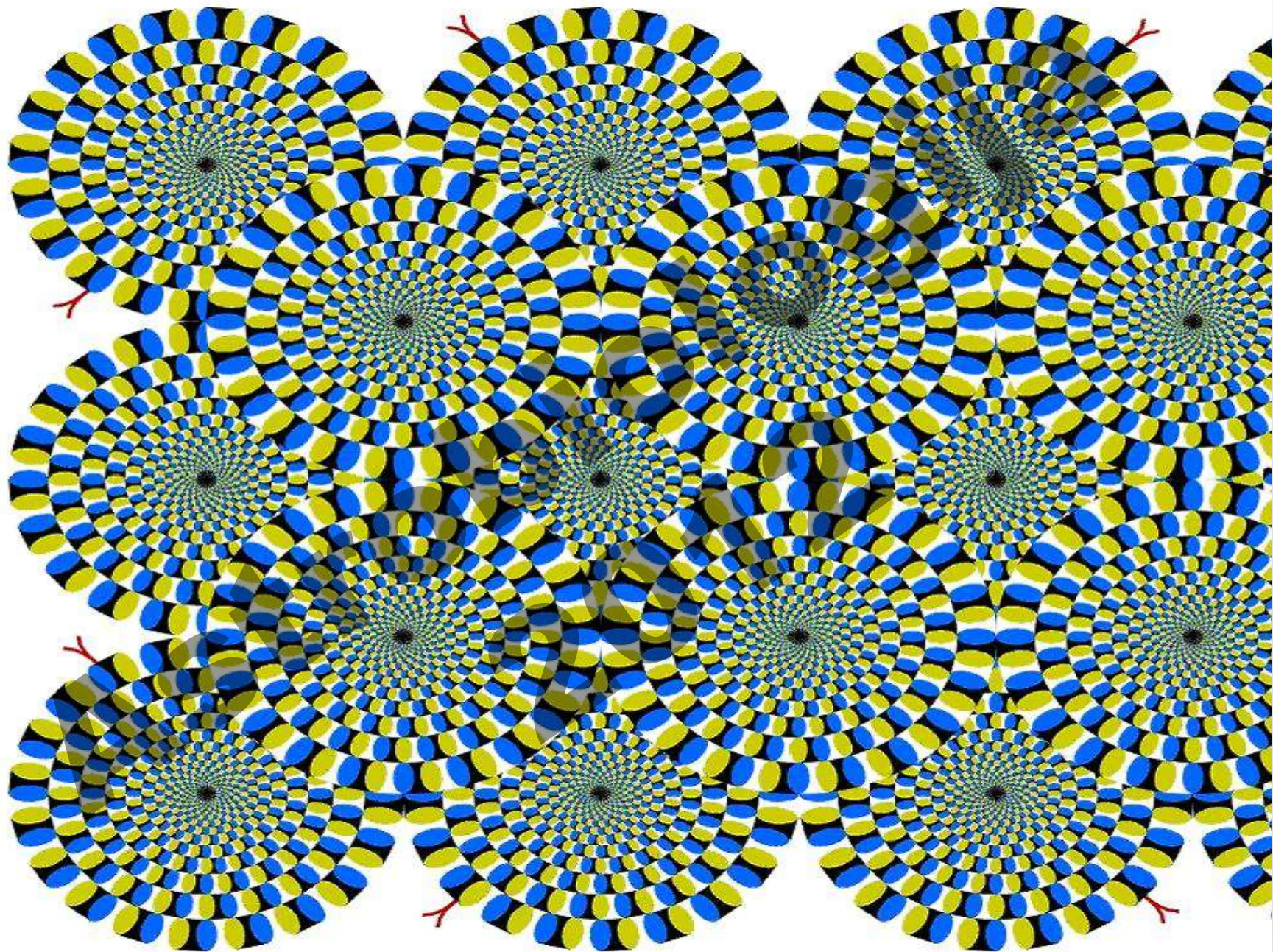

KOSMOLOŠKA FINA PODEŠAVANJA

07.09.2012.

ANTROPIČKI PRINCIP(I)

- **Slabi antropički princip (WAP; Karter 1974):** izmerene vrednosti fizičkih i kosmoloških veličina **nisu podjednako verovatne**, već su ograničene zahtevom da postoje mesta gde život baziran na ugljeniku može evoluirati, i zahtevom da univerzum bude dovoljne starosti da se to **već dogodilo**.
- Fizičke, hemijske, geološke, itd. preduslove za nastanak života i inteligencije nam daje astrobiologija.
- WAP je **informativna tautologija!**
- Veoma brojna “fina podešavanja” su **empirijske činjenice**.

KOSMOLOŠKI POSMATRAČKI SELEKCIONI EFEKTI

- Fina podešavanja su **činjenice!**
- Sporni mogu biti
  - „finoća“ (koliki su intervali i mere?)
  - interpretacija (da li i kakva objašnjenja zahtevaju?)
- Lako se brkaju sa teleološkim idejama, ali suštinski nemaju sa njima veze
- Ukazuju na slobodu (degeneraciju) u izboru parametara
- Od Aristotela do Ajnštajna („Želim da znam da li je Tvorac imao izbor u stvaranju svemira.“)...

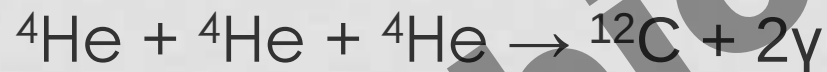

ŠTA JE FINO PODEŠENO?

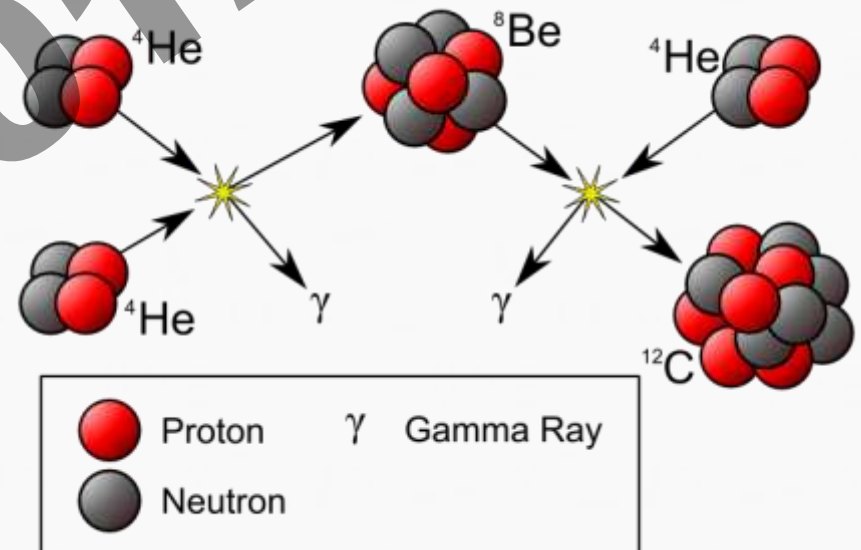
Quantity	Symbol	Value in our universe
Speed of light	c	$299792458 \text{ m s}^{-1}$
Gravitational constant	G	$6.673 \times 10^{-11} \text{ m}^3 \text{ kg}^{-1} \text{ s}^{-2}$
(Reduced) Planck constant	$\hbar$	$1.05457148 \times 10^{-34} \text{ m}^2 \text{ kg s}^{-2}$
Planck mass-energy	$m_{\text{Pl}} = \sqrt{\hbar c / G}$	$1.2209 \times 10^{22} \text{ MeV}$
Mass of electron; proton; neutron	$m_e; m_p; m_n$	0.511; 938.3; 939.6 MeV
Mass of up; down; strange quark	$m_u; m_d; m_s$	(Approx.) 2.4; 4.8; 104 MeV
Ratio of electron to proton mass	β	$(1836.15)^{-1}$
Gravitational coupling constant	$\alpha_G = m_p^2 / m_{\text{Pl}}^2$	5.9×10^{-39}
Hypercharge coupling constant	α_1	1/98.4
Weak coupling constant	α_2	1/29.6
Strong force coupling constant	$\alpha_s = \alpha_3$	0.1187
Fine structure constant	$\alpha = \frac{\alpha_1 \alpha_2}{\alpha_1 + \alpha_2}$	1/127.9 (1/137 at low energy)
Higgs vacuum expectation value	v	246.2 GeV
QCD scale	Λ_{QCD}	$\approx 200 \text{ MeV}$
Yukawa couplings	$\Gamma_i = \sqrt{2} m_i / v$	Listed in Tegmark et al. (2006)
Hubble constant	H	71 km/s/Mpc (today)
Cosmological constant (energy density)	$\Lambda \text{ } (\rho_\Lambda)$	$\rho_\Lambda = (2.3 \times 10^{-3} \text{ eV})^{-4}$
Amplitude of primordial fluctuations	Q	2×10^{-5}
Total matter mass per photon	ξ	$\approx 4 \text{ eV}$
Baryonic mass per photon	ξ_{baryon}	$\approx 0.61 \text{ eV}$

PRIMER 1: FRED HOJL I 3- α REAKCIJA

- Kako prevazići masene procepe na $A = 5, 8$?
- Hojl (1953): **trostruka** reakcija koja se **mora** odigrati

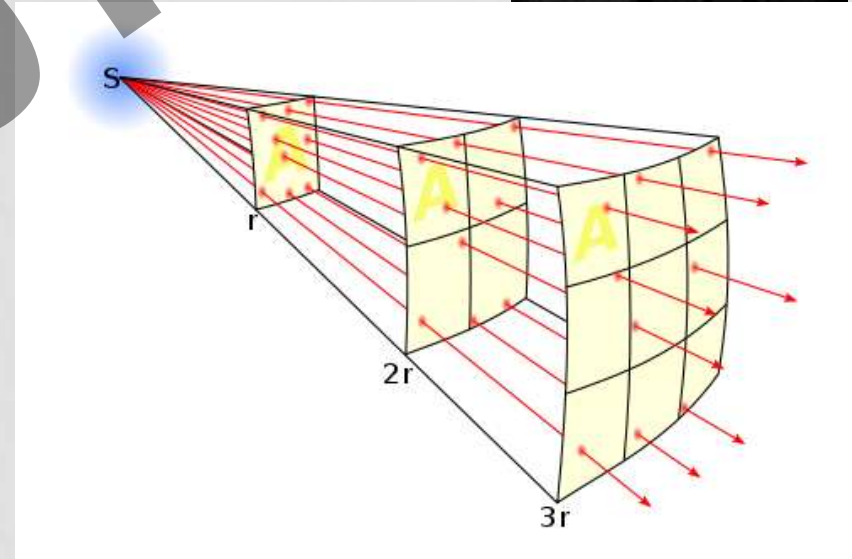

- Stopa reakcije
 $\propto T^{30}$ (!!!)
- Prisustvo rezonance u
 ${}^{12}\text{C}$ i **odsustvo** rezonance
u ${}^{16}\text{O}$ ...

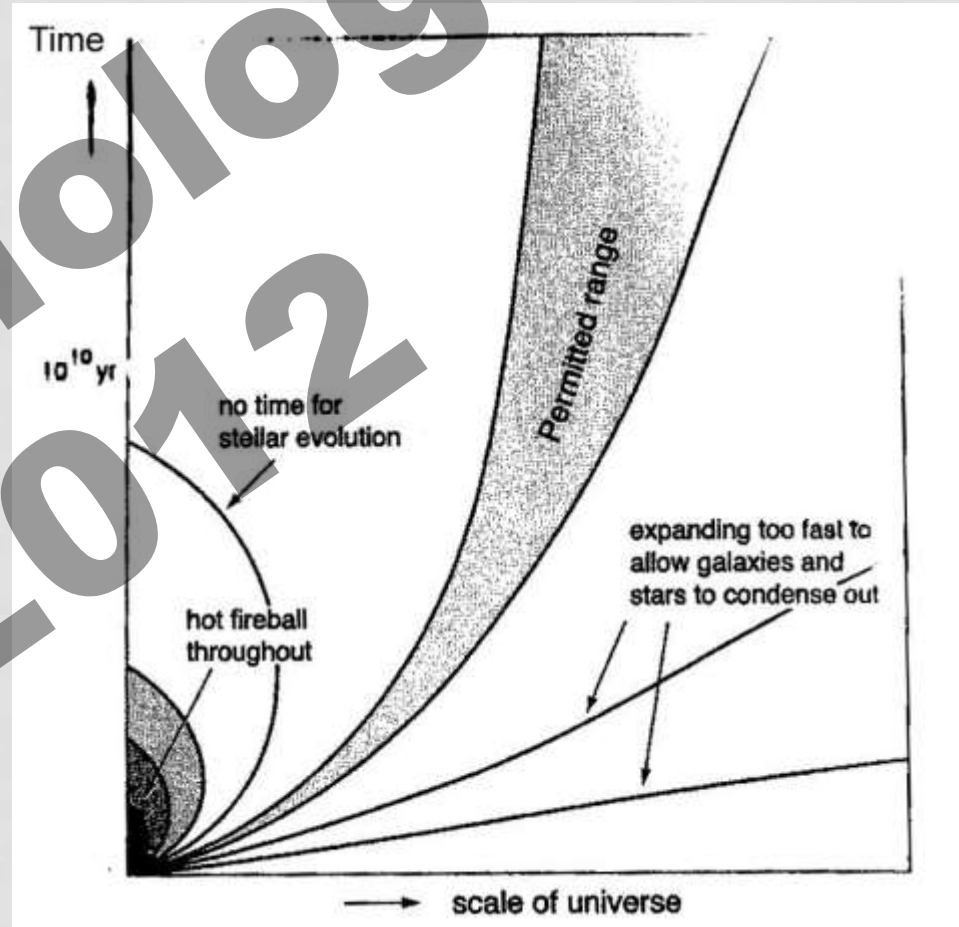
PRIMER 2: DIMENZIONALNOST PROSTORA

- Kant (cca. 1750) – poreklo zakona gravitacije?
- **Ehrenfest, 1917**: Stabilni planetski i atomski sistemi su mogući **samo u 3D prostoru**
- Keplerove putanje stabilne samo u $D = 3$
- Za $D > 3$ planetski sistemi su nestabilni!
- Za $D < 3$ nema gravitacione između zvezda i planeta!
- **Pošto su nam atomi i planete za život...**

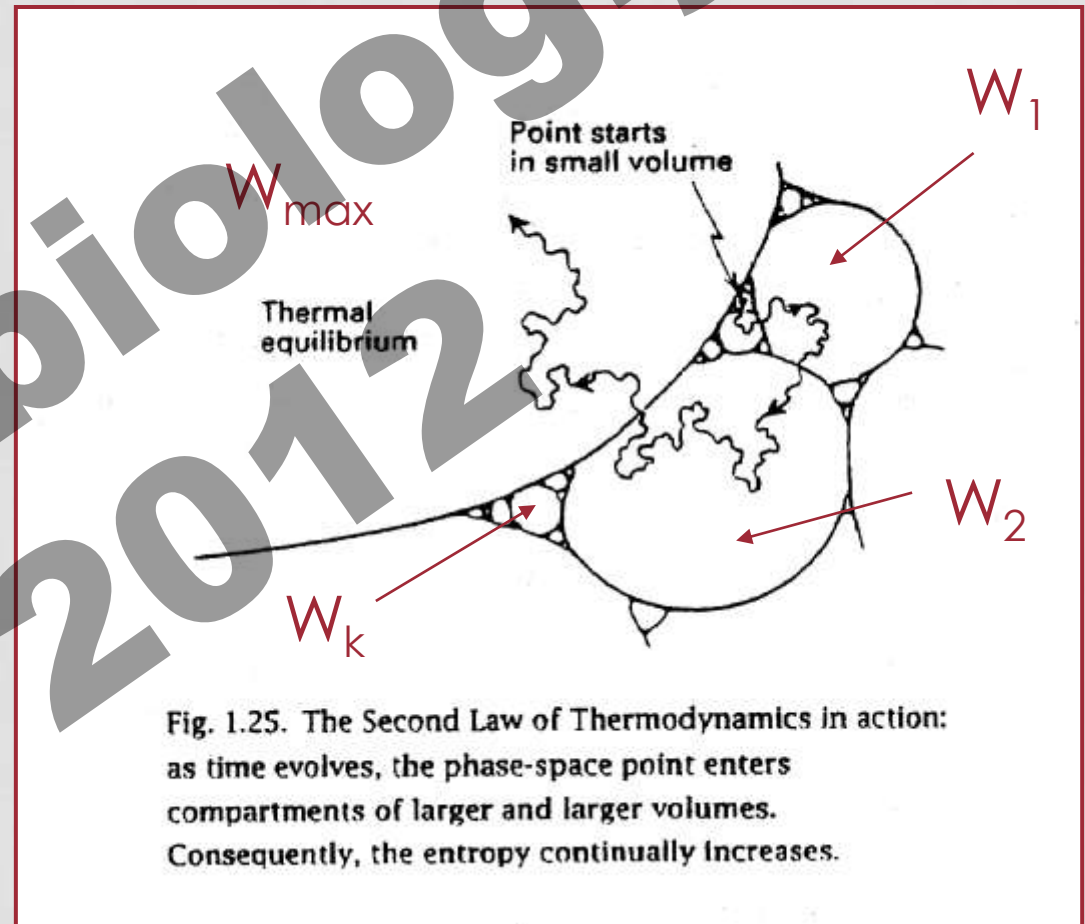
PRIMER 3: STOPA ŠIRENJA SVEMIRA

- Kriva faktora skaliranja
- Tipičan „efekat Zlatokose“: ni previše brzo ni previše sporo
- Mera dozvoljene oblasti = 0 (!)
- Ideja da kosmološka inflacija rešava problem je pogrešna...
- ...jer generička inflacija predviđa mnoštvo domena!

PRIMER 5: TOTALNA ENTROPIJA VIDLJIVOG SVEMIRA

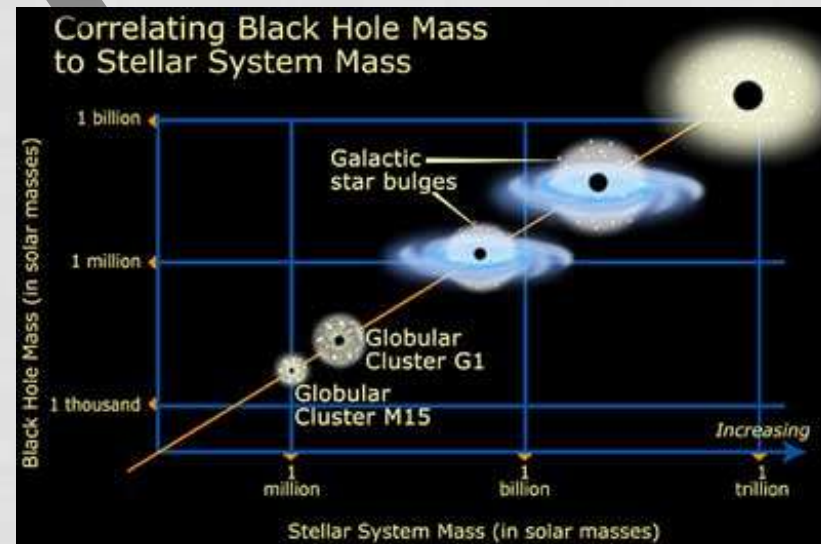
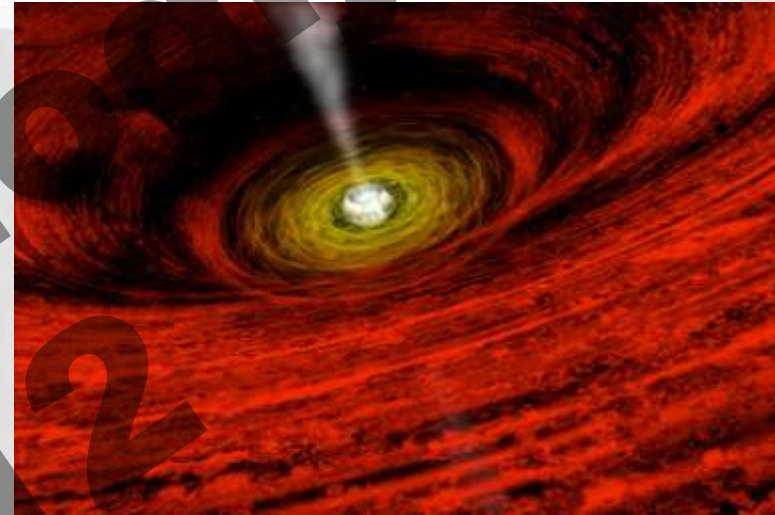
- Naše postojanje bilo bi nemoguće bez **strukture**!
- Struktura je veoma daleko od stanja termodinamičke ravnoteže (= maksimalne entropije = **toplotne smrti**)
- $T = 2,725 \text{ K}$
- Termodinamička **NERavnoteža** je suštinski preduslov života!
- Ali koliko je stvarna entropija različita od najtipičnije?

$$S = k \ln W$$

I PREVIŠE STRUKTURE JE OPASNO...

- ...jer materija teži da dostigne stanje najveće entropije = stanje **crne rupe**!
- 1970-te: Bekenštajn, Hoking, Penrouz, Geroh, ...
- U svemiru danas: malo crnih rupa.
- U prošlosti: još manje!
- $\Rightarrow$ svemir je nastao u stanju jako niske entropije!
- $\Leftrightarrow$ **naš Veliki prasak je ekstremno malo verovatan!**

KOLIKO MALO VEROVATNO?

- Koliko puta je posmatrana entropija manja od najveće moguće za materiju unutar horizonta?
- Bekenštajn-Hokingova formula:
(ovo je “prirodna” vrednost entropije!)

$$N_{\min} \sim \frac{\exp S_{\max}}{\exp S_0} = \frac{1}{\exp S_0} \exp\left(\frac{c^3 A}{G\hbar 4}\right) = \frac{1}{\exp S_0} \exp\left(\frac{4\pi G}{\hbar c} m^2\right)$$

$$= \frac{1}{\exp S_0} \exp\left(\frac{\pi}{G\hbar c} H_0^4 \Omega_m^2 R_h^6\right), \quad \Omega_m + \Omega_\Lambda = 1$$

- kosmološki horizont (događaja): $R_h = \frac{c}{H_0 \sqrt{\Omega_\Lambda}}$

$$N_{\min} \sim \exp\left(\frac{\pi c^5}{G\hbar} \frac{\Omega_m^2}{\Omega_\Lambda^3} \frac{1}{H_0^2} - S_0\right) = \exp\left[\frac{\pi c^5}{G\hbar} \frac{\Omega_m^2}{(1-\Omega_m)^3} \frac{1}{H_0^2} - S_0\right]$$

$$s_{CMB} = \left(\frac{n_\gamma}{n_B}\right)_0 \approx 10^8$$

- Za uobičajene vrednosti kosmoloških parametara ($\Omega_m \approx 0.3$) i ($H_0 \approx 60 \text{ km s}^{-1} \text{ Mpc}^{-1}$) dobijamo

$$N_{\min} \sim \exp(1.9 \times 10^{121}) \quad (!!!)$$

ŠTA POKUŠAVAMO DA OBJASNIMO U KOSMOLOGIJI?

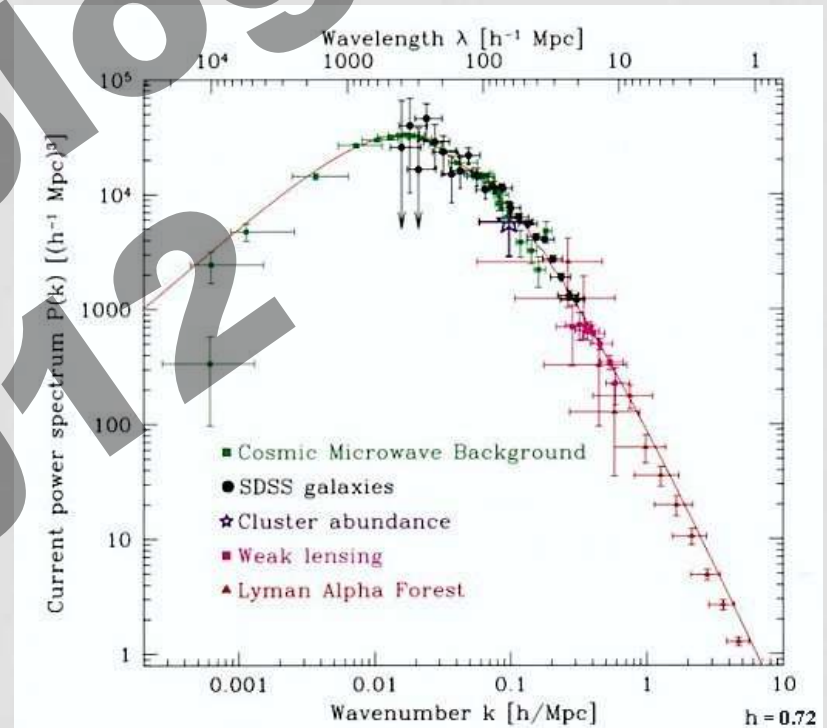
- Formiranje strukture opisane spektrom primordijalnih fluktuacija $P(k)$

$$\xi(r) = \frac{1}{2\pi^2} \int k^2 P(k) \frac{\sin(kr)}{kr} dk$$

gde je

$$dP = [1 + \xi(\vec{r}, t)] \rho dV$$

- Dva **različita** pitanja:
  - Šta je poreklo posmatranog PS?
  - Zašto PS izgleda baš tako?

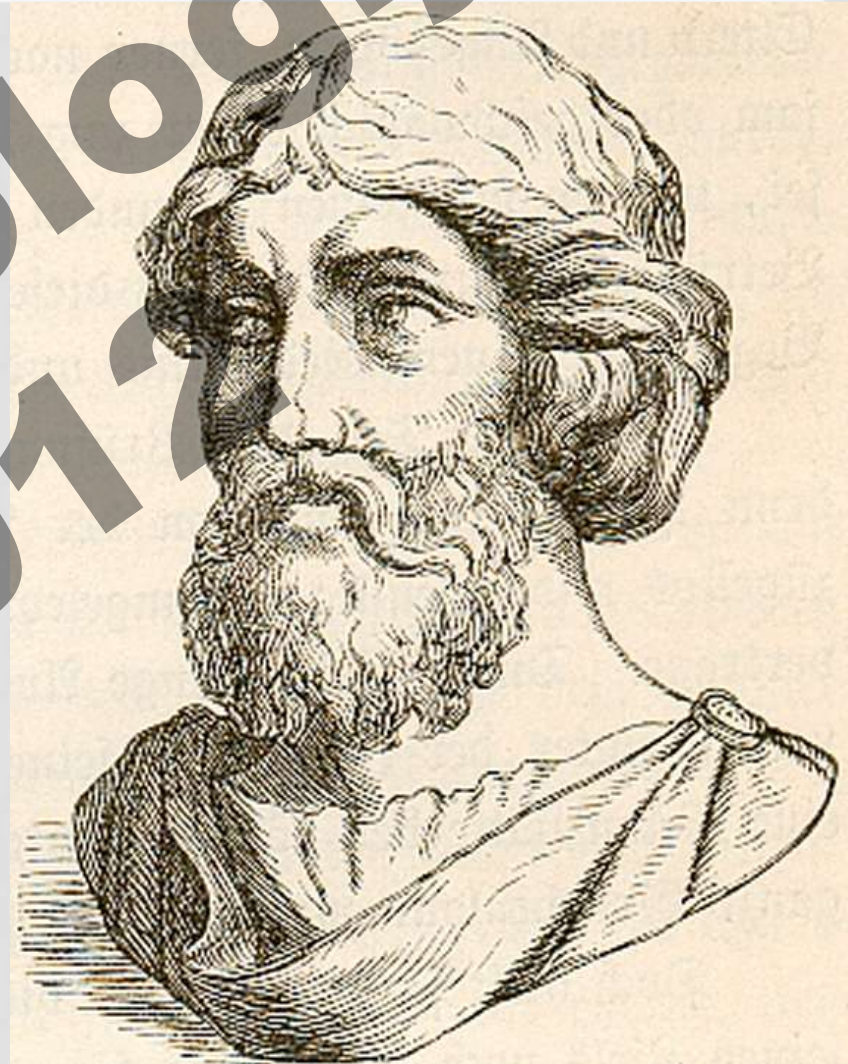
$$P(k) \propto k^n$$

ISTORIJSKA KONFUZIJA...

- Iako istorijski vezano za “numerologiju”, antropičko rasuđivanje se odavno od nje odvojilo.
- “Numerologija”: neutemeljeno verovanje da je fizička realnost opisana elegantnim/estetski privlačnim/jednostavnim matematičkim zakonima
- “Harmonija sfera”, “misao Tvorca”, “Elegant Universe”,...

“IONIAN ENCHANTMENT”

NAUČNA NUMEROLOGIJA?

- 1766. Johan Danijel Ticijus i 1772. Johan Bode uočavaju

$$r_n = 0.4 + 0.3 \times 2^n ; n = 0, 1, 2, \dots$$

što nakon otkrića Neptuna i Plutona prestaje da biva tako impozantno!

- 1919. Herman Vajl, od 1923. ser Artur Edington: “**naučna**” numerologija
- Npr. Edington je tvrdio da su mase elektrona i protona date rešenjima kvadratne jednačine:

$$10m^2 - 136m + 1 = 0$$

- ...ili da je konstanta fine strukture α povezana sa brojem nezavisnih komponenti 16-dimenzijskog tenzora:

$$\alpha^{-1} = \frac{16^2 - 16}{2} + 16 = 136.$$

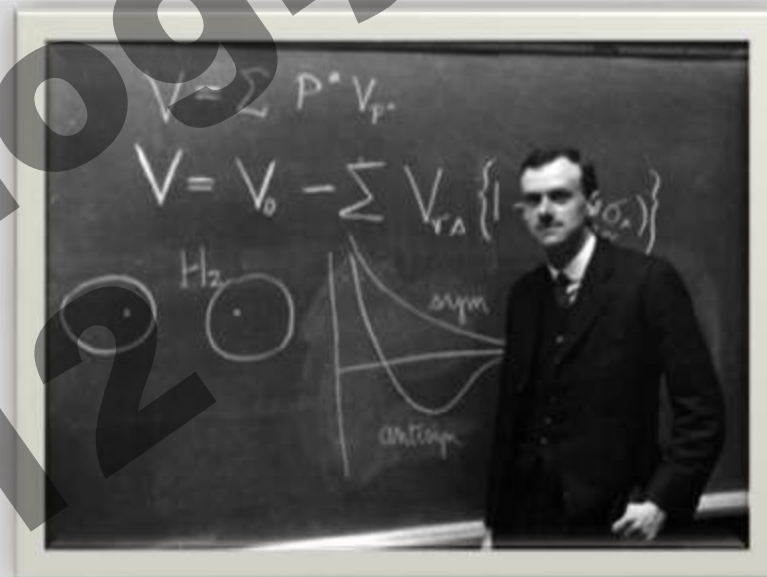
- Edingtonova “fundamentalna teorija” brzo zaboravljena, ali ne i numerološki pristup!
- Npr. Teller zapazio da važi

$$\alpha \approx \ln \left(\frac{Gm_p^2}{hc} \right).$$

- Ovo su primeri **matematičkog finog podešavanja!**

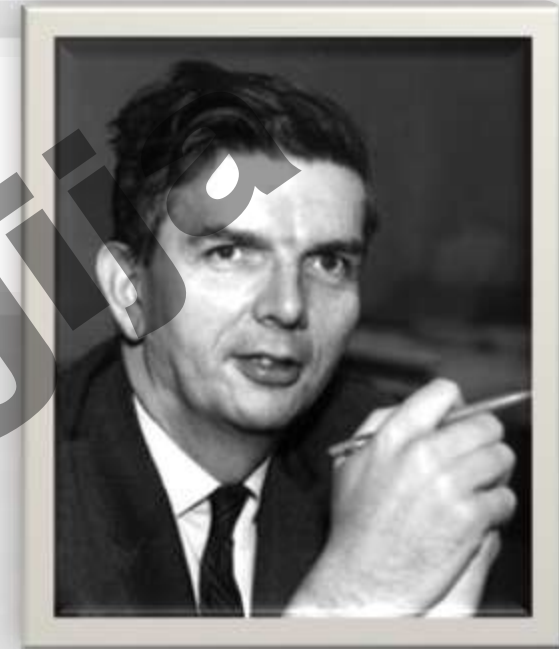
POSLEDNJI KRIK NUMEROLOGIJE: DIRAK I LNH

- Fizičari nikad nisu preterano ozbiljno shvatali numerološki pristup (Born 1944) – za razliku od filozofa!
- Poslednji pokušaj čini Dirak (1937):
Any two of the very large dimensionless numbers occuring in Nature are connected by a simple mathematical relation, in which the coefficients are of the order of magnitude unity.
- 10^{40}** i njegovi stepeni izražavaju zavisnost svih fizičkih veličina od **starosti svemira**.
- LNH predviđa $G \propto t^{-1}$.

$$\frac{ct_0}{r_e} \approx \frac{e^2}{4\pi\epsilon_0 G m_p m_e} \approx 10^{40}$$

DIKIJEV PREOKRET

- Nova perspektiva: 1961. Diki razrešava problem: koineidencije nisu posledica starosti svemira kao takve, već starosti **neophodne za postojanje života i inteligentnih posmatrača!**
- $\Rightarrow$ **posmatrački selekcionni efekat**
- Matematičko fino-podešavanje je izlišno! Njega zamenjuje **fizičko fino-podešavanje + posmatračka selekcija**

$$t_0 \sim t_{MS} \sim \frac{E_{\text{nukl}}^*}{L^*} \approx \frac{\varepsilon M c^2}{KM^3}$$

$$t_{MS} \sim \left(\frac{\hbar c}{G m_p^2} \right) \left(\frac{\hbar}{m_p c^2} \right)$$

PROTIVČINJENIČNO MATEMATIČKO UREĐENJE...

- Zamislimo svet u kome važi “prelepa jednačina” :

$$\alpha = \pi^1 e^4 c^9 h^{16} G^{25} \Omega^{36}$$

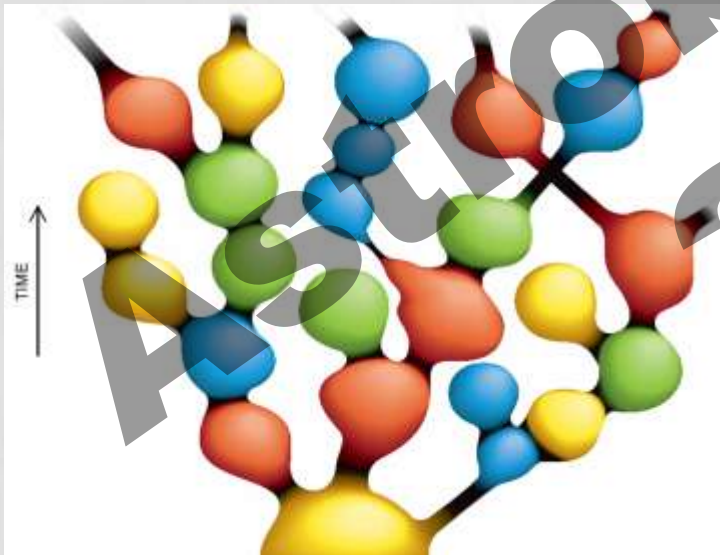
- Ili svet u kome sve planete imaju prost broj satelita!
- Kakve veze to ima sa uslovima za život???
- AP se bavi uslovima za život, a ne estetikom, “harmonijom”, itd.!

KAKO OBJASNITI FINA PODEŠAVANJA?

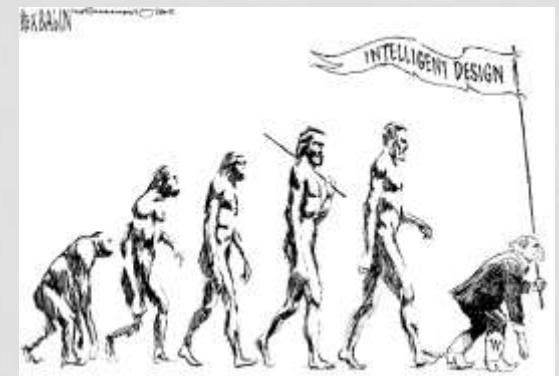
- 4 grupe odgovora: 2 „egzotične“, 2 „popularne“
- Egzotični odgovori:
  - Eksplanatorni nihilizam („brute fact“ pristup)
  - Participacija posmatrača (Wheeler, „igra 12 pitanja“)
- Granice objašnjenja?

DVA POPULARNA OBJAŠNENJA

- Hipoteza **dizajna**
- Hipoteza **multiverzuma**
(vide Michael Moorcock, ~1956)

Hipoteza dizajna nema ničeg zajedničkog sa kvazireligioznom ideološkom konstrukcijom poznatom kao "inteligentni Dizajn"!

PRIMER 6: PROBLEM KOSMOLOŠKE KONSTANTE

- “Najveća greška mog života” – Ajnštajn o kosmološkoj konstanti Λ
- “Efekat Zlatokose”: kosmološka konstanta ni suviše velika ni suviše mala, nego “baš kako treba”!
- Od 1998. godine znamo za postojanje veoma male kosmološke konstante.
- Iako je $0 < \Lambda < 10^{-45}$ (!), ona igra ključnu ulogu u evoluciji strukture u svemiru.

WEINBERG (1987) – NOVI “ŽANR” ANTROPIČKOG RASUĐIVANJA

- Sledeći ideje Banks (1985), Abbott (1985), Linde (1986) $\Rightarrow$ antropičko ograničenje kosmološke konstante Λ
- Za $\Lambda < 0$, $|\Lambda|^{-\frac{1}{2}} \geq t_*$
- Za $\Lambda > 0$, antropički uslov: ne sme deformisati PS toliko da spreči formiranje galaksija
- U prvom redu teorije perturbacija

$$\left(\frac{da}{dt}\right)^2 + \Delta k = \frac{8\pi G}{3} a^2 (\rho + \Delta\rho + \rho_\Lambda)$$

$$\Omega_\Lambda \equiv \frac{8\pi G}{3H_0^2} \rho_\Lambda$$

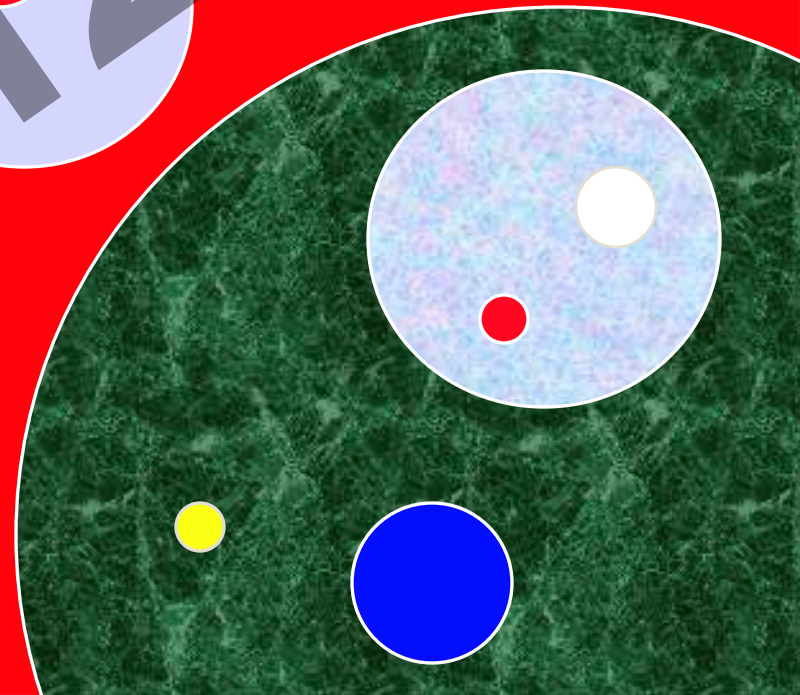
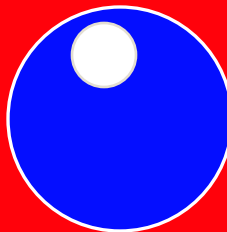
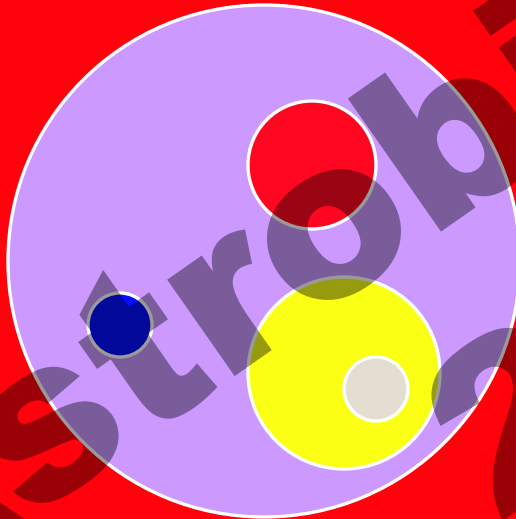
- $\Rightarrow \rho_\Lambda / \rho < 125$

I dalje veliki limit, ali Weinberg je bio krajnje pozitivan!

MULTIVERZUM: BOGATSTVO RAZLIČITOSTI

$$\Lambda > 0$$

“REVOLUCIONARNO ŠIRENJE HORIZONTA”

1543

1859

1924

1980-83

“MASTER” JEDNAČINA ZA ANTROPIČKI PRISTUP

- Verovatnoća da neki posmatrač bilo gde u multiverzumu izmeri karakteristiku X :

$$p(X) = \frac{\sum_n \sigma_n(X) V_n \rho_n^{\text{obs}}}{\sum_n V_n \rho_n^{\text{obs}}}$$

- V_n je prostorvremenska zapremina, ρ_n^{obs} gustina posmatrača i

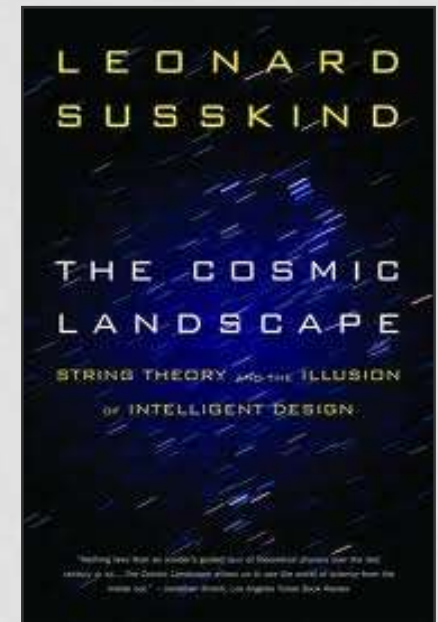
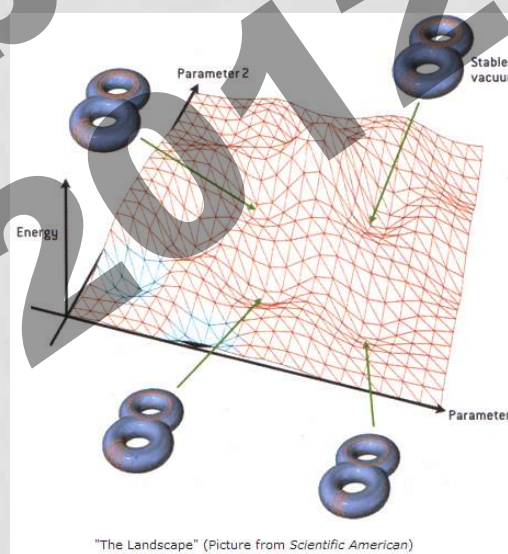
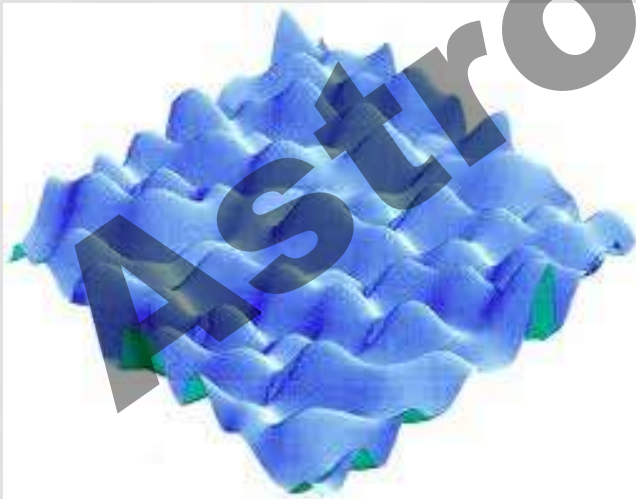
$$\sigma_n = \begin{cases} 1, & \text{if universe } n \text{ has property } X \\ 0, & \text{otherwise} \end{cases}$$

**PITANJE: KAKO ODREDITI ρ_n^{obs} ZA
NEKU KONKRETNU
NISKOENERGETSKU FIZIKU?**

**Odgovor: Kroz istraživanja u
astrobiologiji!**

NAJZANIMLJIVIJA REALIZACIJA – “ANTROPIČKI PEJZAŽ” TEORIJE STRUNA

- Teorija struna, superstruna, M-teorija... – TOE?
- Ogroman broj vakuumskih stanja ($\sim 10^{500}$)
- Susskind (2003): antropički pejzaž

MULTIVERZUM I ARHIPELAG

- Koji delovi multiverzuma su nastanjivi?
- Neophodni uslovi za niskoenergetsku fiziku:
  - Omogućuje kompleksnost
  - Prediktabilnost
  - Stabilnost
  - ???

Archipelag Nastanjivosti: skup oblasti u prostoru parametara koji opisuju one delove multiverzuma koji su nastanjivi za život i inteligentne posmatrača bilo koje vrste.

ISLANDS' PROFILES

"PARADISE"?

ALL
BLACK HOLES

NO
STRUCTURE

HABITABILITY

X.

PARAMETER X

Archipelago of Habitability

Habitable universe

Galactic Habitable Zone

Stellar population

Habitable planetary system

Circumstellar habitable zone

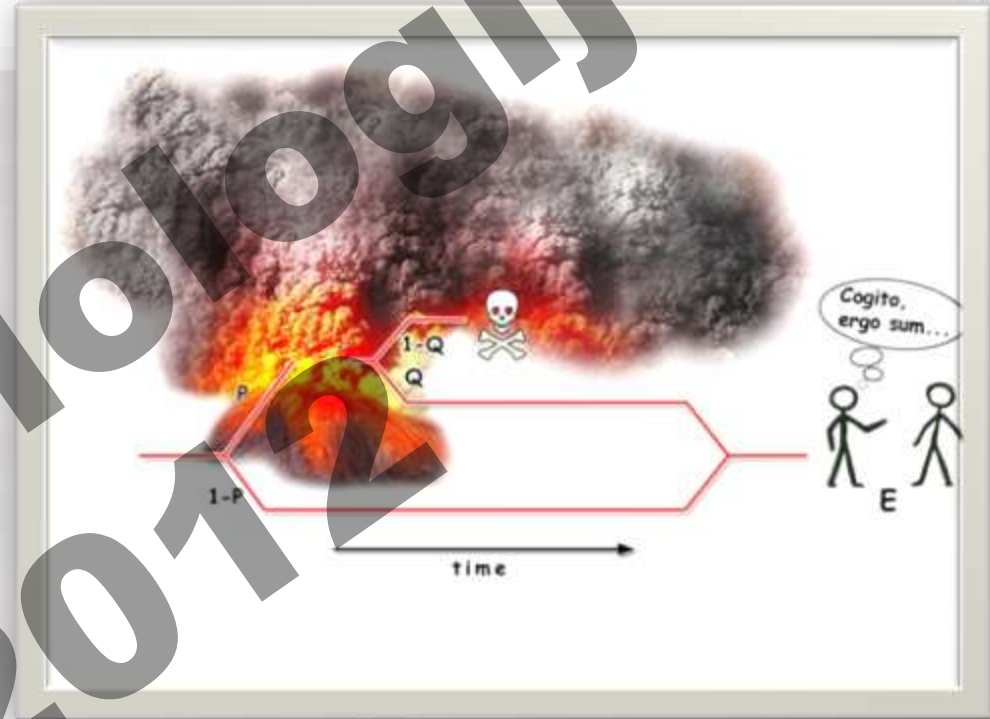
Earthlike planet / moon

PRIMER 7: GLOBALNI KATASTROFIČKI RIZICI

- Uslovna verovatnoća:

$$P(B_i | E) = \frac{P(B_i)P(E|B_i)}{\sum_{j=1}^n P(B_j)P(E|B_j)}$$

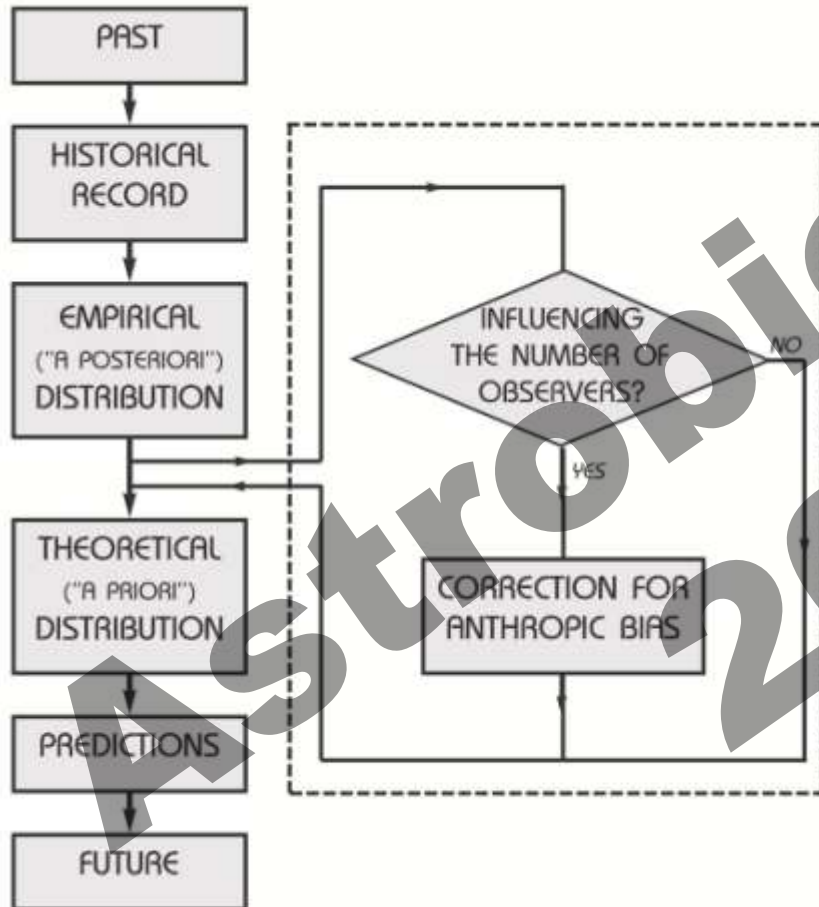
- B_1 : katastrofa se (u prošlosti) nije odigrala ($1-P$)
- B_2 : katastrofa se odigrala (P) $P(B_2) = P$
- Q : verovatnoća preživljavanja / nastavka evolutivnog lanca
- E : naše današnje postojanje

$$P(B_2 | E) = \frac{P(B_2)P(E | B_2)}{P(B_1)P(E | B_1) + P(B_2)P(E | B_2)}$$

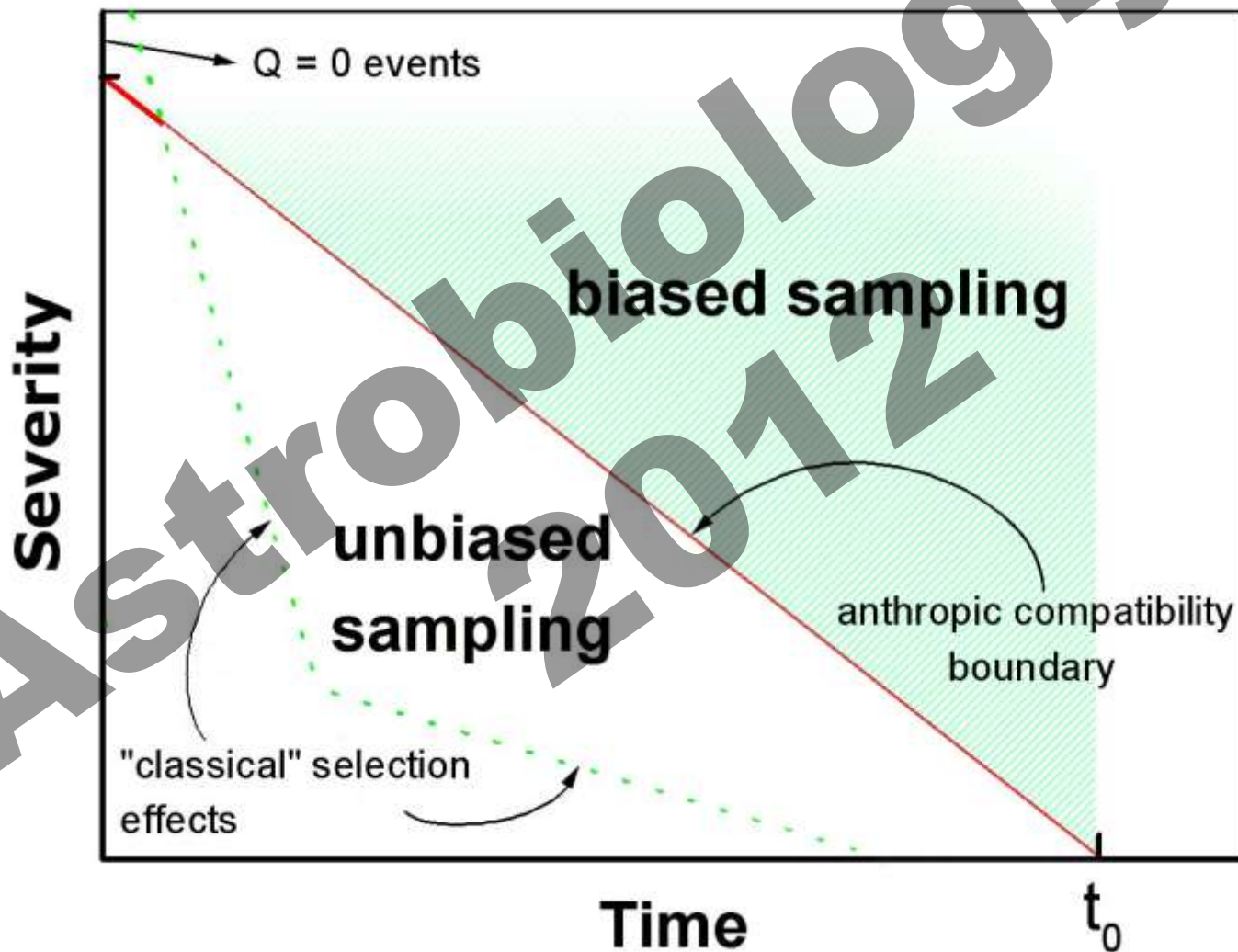
$$P(B_2 | E) = \frac{PQ}{(1-P) \cdot 1 + PQ} = \frac{PQ}{1-P+PQ} \quad \text{vs.} \quad P(B_2) = P$$

DA LI ĆE BUDUĆNOST LIČITI NA PROŠLOST?

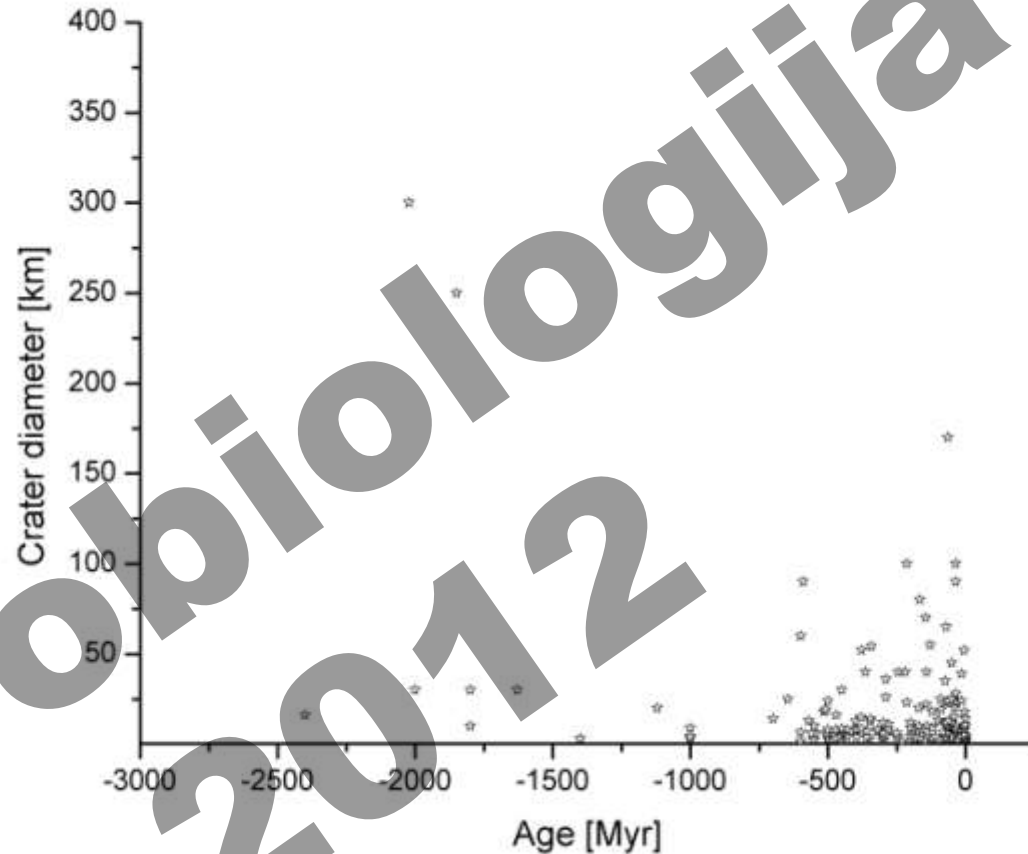

- A priori raspodela neophodna za predviđanje budućnosti!
- Postojanje posmatrača **sada** narušava simetriju prošlost-budućnost
- Generalna procedura primenljiva i na benigne događaje...
- ...ali samo u slučaju egzistencijalnih rizika je korekcija značajna

„ANTROPIČKA SENKA“

EMPIRIJSKI PODACI?

Earth Impact Database:

<http://www.unb.ca/passc/ImpactDatabase/>

UMESTO ZAKLJUČKA

- Fina podešavanja postoje i u drugim oblastima fundamentalne fizike (npr. problem hijerarhije u Standardnom modelu)
- Fina podešavanja pružaju odlične modele za kvantifikovanje nastanjivosti i uvid u to **šta je tipično...**
- JAKO MNOGO PREOSTALOG POSLA!